

ภาคผนวก ก.

ความสำคัญของบุตรตามคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

พระสูตรหลายแห่งในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงหน้าที่ของบิดามารดาที่พึงปฏิบัติต่อบุตรธิดา หน้าที่ของบุตรธิดาที่ปฏิบัติต่อบิดามารดา เป็นต้น ซึ่งแสดงถึงความกตัญญูกตเวทีที่บุตรธิดาพึงแสดงออก สารสำคัญของพระสูตรตามที่ยกมา มีดังต่อไปนี้

สาระสำคัญในสังคาลสูตร

คหบดีบุตรทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในอริยวินัยเข้าไว้ทศ ๖ กันอย่างไร ขอประทานพระวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์ ตามวิธีการไว้ทศ ๖ ในอริยวินัยเถิด พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า คหบดีบุตร ถ้าอย่างนั้น เธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดีเราจะกล่าว พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า คหบดีบุตร อริยสาวกละกรรมกิเลส (เครื่องเศร้าหมอง) ๔ ประการได้แล้ว ได้ทำบาปกรรมโดยเหตุ ๔ ประการ และไม่ทำบาปกรรมโดยเหตุ ๔ ประการ และไม่ข้องแวะทางเสื่อม ๖ ประการแห่งภคะทั้งหลาย อริยสาวกนั้นเป็นผู้ปราศจากบาปกรรม ๑๔ ประการนี้แล้ว ชื่อว่าเป็นผู้ปิดป้อง ๖ ปฏิบัติเพื่อครองโลกทั้งสอง ทำให้เกิดความยินดีทั้งโลกนี้และโลกหน้า หลังจากตายแล้วย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์^๑ เพราะการคบมิตรเป็นการปกป้องด้วยทศ ๖ บุตรธิดาพึงทราบหน้าที่ของตนดัง พระผู้มีพระภาค ครั้นตรัสเวรยกรณภาษิตนี้ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปว่า “เพื่อนในโรงสุราก็มี เพื่อนดีแต่พูดก็มีเมื่อมีเรื่องเกิดขึ้นผู้ใดเป็นเพื่อนได้ผู้นั้นจัดว่าเป็นเพื่อนแท้”^๒ ในสังคาลสูตรได้นำเอาทศ ๖ มาใช้เพื่อให้บุตรรู้จักการตอบแทนบุญคุณบิดามารดา รู้หน้าที่ที่ควรปฏิบัติต่อท่าน ด้วยการนำมาปฏิบัติให้เกิดผลจริง

สาระสำคัญในมัตตสูตร พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เพราะว่าสงสารนี้มีเบื้องต้น และเบื้องปลายรู้ไม่ได้ไม่ปรากฏแก่เหล่าสัตว์ผู้ถูกอวิชชา กิเลสขวาง ถูกตัณหาผูกไว้ วนเวียนท่องเที่ยวไปเธอทั้งหลายได้เสวยความทุกข์ เสวยความลำบาก ได้รับความพินาศเต็มป้าช้า เป็นเวลายาวนาน ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แหละจึงควรเบื่อหน่าย ควรคลายความกำหนัด ควรเพื่อหลุดพ้นจากสังขารทั้งปวง^๓ เพื่อการนำมาปฏิบัติให้รู้จริงเห็นจริงไม่ติดยึดถูกอวิชชาครอบงำในสงสาร เพื่อความหลุดพ้นจากสังขาร

สาระสำคัญในปิตุสูตร พระผู้มีพระภาคตรัส เพราะว่าสงสารนี้มีเบื้องต้น และเบื้องปลายรู้ไม่ได้ไม่ปรากฏแก่เหล่าสัตว์ผู้ถูกอวิชชา กิเลสขวาง ถูกตัณหาผูกไว้ วนเวียนท่องเที่ยวไปเธอทั้งหลายได้เสวยความทุกข์ เสวยความลำบาก ได้รับความพินาศเต็มป้าช้า เป็นเวลายาวนาน ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แหละจึงควรเบื่อหน่าย ควรคลายความกำหนัด ควรเพื่อหลุดพ้นจากสังขารทั้ง

^๑ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๔/๒๐๐.

^๒ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๓/๒๐๕.

^๓ ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๓๗/๒๒๗.

ปวง^๔ ในความผู้ไม่เคยเป็นบิดาจะไม่ถูกอวิชาครอบงำกีดขวางและถูกตัณหาครอบงำโดยไม่รู้จักความเป็นจริงของสังขาร

สาระสำคัญในภคสูตร พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เพราะว่าสงสารนี้มี เบื้องต้น และเบื้องปลายรู้ไม่ได้ไม่ปรากฏแก่เหล่าสัตว์ผู้ถูกอวิชา กีดขวาง ถูกตัณหาผูกไว้ วนเวียน ท่องเที่ยวไปเรื่อยทั้งหลายได้เสวยความทุกข์ เสวยความลำบาก ได้รับความพินาศเต็มป้าช้า เป็นเวลา ยาวนาน ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แหละจึงควรเบื่อหน่าย ควรคลายความกำหนัด ควรเพื่อหลุดพ้น จากสังขารทั้งปวง^๕ ในความผู้ไม่เคยเป็นพี่ชายน้องชายได้เอาหลักคุณธรรมมาใช้ในการปฏิบัติตัวต่อบิดามารดา

สาระสำคัญ ในภคินิสสูตร พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เพราะว่าสงสารนี้มี เบื้องต้น และเบื้องปลายรู้ไม่ได้ไม่ปรากฏแก่เหล่าสัตว์ผู้ถูกอวิชา กีดขวาง ถูกตัณหาผูกไว้ วนเวียน ท่องเที่ยวไปเรื่อยทั้งหลายได้เสวยความทุกข์ เสวยความลำบาก ได้รับความพินาศเต็มป้าช้า เป็นเวลา ยาวนาน ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แหละจึงควรเบื่อหน่าย ควรคลายความกำหนัด ควรเพื่อหลุดพ้น จากสังขาร ทั้งปวง^๖ ในความผู้ไม่เคยเป็นพี่สาวน้องสาวไม่รู้ถูกอวิชาครอบงำถูกตัณหาผูกไว้กำหนด ละไม่ได้ในสังขาร

สาระสำคัญในปุตตสูตร พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เพราะว่าสงสารนี้มี เบื้องต้น และเบื้องปลายรู้ไม่ได้ไม่ปรากฏแก่เหล่าสัตว์ผู้ถูกอวิชา กีดขวาง ถูกตัณหาผูกไว้ วนเวียน ท่องเที่ยวไปเรื่อยทั้งหลายได้เสวยความทุกข์ เสวยความลำบาก ได้รับความพินาศเต็มป้าช้า เป็นเวลา ยาวนาน ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แหละจึงควรเบื่อหน่าย ควรคลายความกำหนัด ควรเพื่อหลุดพ้น จากสังขารทั้งปวง^๗ ในความผู้ไม่เคยเป็นบุตรไม่รู้ถูกอวิชาครอบงำถูกตัณหาผูกไว้กำหนด ละไม่ได้ในสังขาร

สาระสำคัญในธิตฺตสูตร พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัส แก่ภิกษุทั้งหลาย เพราะว่าสงสารนี้มี เบื้องต้น และเบื้องปลายรู้ไม่ได้ไม่ปรากฏแก่เหล่าสัตว์ผู้ถูกอวิชา กีดขวาง ถูกตัณหาผูกไว้ วนเวียน ท่องเที่ยวไปเรื่อยทั้งหลายได้เสวยความทุกข์ เสวยความลำบาก ได้รับความพินาศเต็มป้าช้า เป็นเวลา ยาวนาน ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แหละจึงควรเบื่อหน่าย ควรคลายความกำหนัด ควรเพื่อหลุดพ้น จากสังขารทั้งปวง^๘ ในความผู้ไม่เคยเป็นบุตรสาวไม่รู้ถูกอวิชาครอบงำถูกตัณหาผูกไว้กำหนด ละไม่ได้ในสังขาร

^๔ ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๓๙/๒๒๘.

^๖ ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๔๐/๒๒๘.

^๗ ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๔๑/๒๒๙.

^๘ ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๔๒/๒๒๙.

สาระสำคัญในเอกปุตตกสูตร พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ลากสักการะ และความสรรเสริญเป็นสิ่งทารุณเผ็ดร้อนหยาบคาย เป็นอันตรายต่อการบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า อุบาสิกาผู้มีศรัทธา เมื่อจะวิงวอนบุตรคนเดียว ซึ่งเป็นที่น่ารักน่าพอใจโดยถูกต้องพึงวิงวอนว่า ลูกเอ๋ยขอพ่อจงเป็นเช่นจิตตคหบดี และหัตถอาฬวกอุบาสกเถิด บรรดาอุบาสก อุบาสิกาของเรา คือ จิตตคหบดีและหัตถอาฬวกอุบาสก เป็นผู้ซึ่งได้วัดได้ (นางพึงวิงวอนอีกว่า) ถ้าพ่อออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ก็ขอให้เป็นเช่นพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะเถิด บรรดาภิกษุผู้เป็นสาวกของเรา คือ พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ เป็นผู้ซึ่งได้วัดได้ (นางพึงวิงวอนต่อไปอีกว่า) ลูกเอ๋ย ขอลากสักการะและความสรรเสริญ จงอย่าครอบงำ เจ้าผู้เป็นเสขะยังไม่บรรลุอรหัตผล ถ้าลากสักการะและความสรรเสริญครอบงำ ภิกษุผู้เป็นเสขะ ยังไม่บรรลุอรหัตผล ก็ย่อมเป็นอันตรายแก่เธอ ภิกษุทั้งหลาย “ภิกษุทั้งหลาย ลากสักการะและความสรรเสริญเป็นสิ่งทารุณเผ็ดร้อนหยาบคาย เป็นอันตรายต่อการบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า เพราะเหตุ นั้น เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า

ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้ในขณะนั้นว่า เทวดาและมนุษย์จำนวนมาก พากันเปลือยเปลือยยึดติดในรูป ที่น่ารัก จึงระทมทุกข์ เสื่อมสิ้น ตกอยู่ในอำนาจของมัจจุราช แต่คนเหล่าใดไม่ประมาท ทั้งกลางวันและกลางคืน ละรูปที่น่ายกย่อง คนเหล่านั้น ย่อมหลุดพ้นได้ซึ่ง มูลเหตุแห่งทุกข์ ที่เป็นเหยื่อของมัจจุราชและที่ลวงพ้นได้ยาก^๙ อุบาสกผู้มีบุตรคนเดียวผู้น่ายกย่องได้ตายไปแล้ว เพราะถูกอวิชชาครอบงำกำหนดรู้ไม่ได้ในสังขารนี้จึงยึดติดอยู่กับบุตรน้อยคนเดียว

สาระสำคัญในเอกธิตฺตสูตร พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย ลากสักการะและความสรรเสริญเป็นสิ่งทารุณเผ็ดร้อนหยาบคาย เป็นอันตรายต่อการบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า อุบาสิกาผู้มีศรัทธา เมื่อจะวิงวอนธิดาคนเดียว ซึ่งเป็นที่น่ารักน่าพอใจโดยถูกต้องพึงวิงวอนว่า ลูกเอ๋ยขอเจ้าจงเป็นเช่นนางขุชชุตตราอุบาสิกา และนางนันทมารดาชาวเมืองเวฬุกันทกะเถิด บรรดาอุบาสิกาผู้เป็นสาวิกาของเรา คือ นางขุชชุตตราอุบาสิกา และนางนันทมารดาชาวเมืองเวฬุกันทกะเถิด เป็นผู้ซึ่งได้วัดได้ (นางพึงวิงวอนอีกว่า) ถ้าแม่ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ก็ขอให้เป็นเช่น เหมากิษุณี และ อุบลวรรณาภิษุณีเถิด

บรรดาภิษุณีผู้เป็นสาวิกาของเรา คือ เหมากิษุณี และ อุบลวรรณาภิษุณี เป็นผู้ซึ่งได้วัดได้ (นางพึงวิงวอนต่อไปอีกว่า) ลูกเอ๋ย ขอลากสักการะและความสรรเสริญ จงอย่าครอบงำ เจ้าผู้เป็นเสขะยังไม่บรรลุอรหัตผล ถ้าลากสักการะและความสรรเสริญครอบงำ ภิกษุผู้เป็นเสขะ ยังไม่บรรลุอรหัตผล ก็ย่อมเป็นอันตรายแก่เธอ ภิกษุทั้งหลาย “ภิกษุทั้งหลาย ลากสักการะและความ

^๙ ขุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๑๗/๑๙๘.

สรรเสริญเป็นสิ่งทารุณเผ็ดร้อนหยาบคาย เป็นอันตรายต่อการบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า เพราะเหตุนี้ เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เพราะเป็นผู้ถูกตักทายวิชาครอบงำแล้วจึงติดอยู่ในสังขารนั้น

สาระสำคัญในกถาปิณฑสูตร นกุลปิณฑาคหบดี ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เป็นผู้ชรา สูงอายุ เป็นผู้เฒ่า ล่วงกาลมานาน ผ่านวัยมานาน มีกายกระสับกระส่าย เจ็บป่วยเป็นประจำ พระผู้มีพระภาคและภิกษุทั้งหลายเป็นผู้ที่เจริญใจ ข้าพระองค์ก็ไม่เห็นเป็นนิตย์ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดโอวาท โปรดสั่งสอนข้าพระองค์ด้วย พระดำรัสที่เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ข้าพระองค์ ตลอดกาลนานเถิด

เมื่อนกุลปิณฑาคหบดีรับคำแล้วท่านพระสารีบุตร จึงได้กล่าวเรื่องนี้ว่า “คหบดีบุคคลชื่อว่า เป็นผู้มียากะสับกระส่าย และมีจิตกระสับกระส่าย คือ บุคคลในโลกนี้ผู้ไม่ได้สดับ ไม่ได้เห็นพระอริยะ ไม่ฉลาดในธรรม ไม่ได้รับการแนะนำในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้เห็นสัตบุรุษ และไม่ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ คหบดีบุคคลชื่อว่า เป็นผู้มียากะสับกระส่าย และมีจิตกระสับกระส่ายเป็นอย่างนี้ บุคคลแม้ชื่อว่า เป็นผู้มียากะสับกระส่าย และมีจิตกระสับกระส่าย คือ พระอริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้ ผู้ได้สดับ ได้เห็นพระอริยะ ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ได้รับการแนะนำในธรรมของพระอริยะ ได้เห็นสัตบุรุษ ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ได้รับการแนะนำในธรรมของสัตบุรุษ เป็นต้น คหบดีบุคคลชื่อว่า เป็นผู้มียากะสับกระส่าย แต่ไม่ชื่อว่าจิตกระสับกระส่ายเป็นอย่างนี้แล^{๑๐} ภิกษุผู้เป็นผู้สูงวัยเป็นผู้เฒ่าล่วงกาลมานาน ไม่สามารถกำหนดได้ เพราะถูกตักทายวิชาครอบงำแล้วไม่รู้ในสังขาร

สาระสำคัญในโสณสูตร โสณคหบดีบุตร บุตรของคหบดีชื่อโสณเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับโสณคหบดีบุตรดังนี้ว่า โสณะ ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง เห็นว่า เราเลิศกว่าเขาหรือพิจารณาเห็นว่า เราเสมอเขา หรือพิจารณาเห็นว่า เราด้อยกว่าเขา ด้วยรูปที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ที่เป็นเช่นนั้นมิใช่อะไรนอกจาก การไม่เห็นความเป็นจริง พิจารณาเห็นว่า เราเลิศกว่าเขา หรือพิจารณาเห็นว่า เราเสมอเขา หรือพิจารณาเห็นว่า เราด้อยกว่าเขา ด้วยเวทนา ที่ไม่เที่ยง ด้วยสัญญาที่ไม่เที่ยง ด้วยสังขารที่ไม่เที่ยง ด้วยวิญญาณที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์มีความแปรผันเป็นธรรมดา ที่เป็นเช่นนั้นมิใช่อะไรนอกจาก การไม่เห็นความเป็นจริง

โสณะ ส่วนสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ไม่พิจารณาเห็นว่า เราเลิศกว่าเขา หรือไม่พิจารณาเห็นว่า เราเสมอเขา หรือไม่พิจารณาเห็นว่า เราด้อยกว่าเขา ด้วยรูปที่ไม่เที่ยง ด้วยเวทนา ที่ไม่เที่ยง ด้วยสัญญาที่ไม่เที่ยง ด้วยสังขารที่ไม่เที่ยง ด้วยวิญญาณที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์มีความแปรผันเป็นธรรมดา ที่เป็นเช่นนั้นมิใช่อะไรนอกจาก การไม่เห็นความเป็นจริง

^{๑๐} ส.ข. (ไทย) ๑๗/๑/๑-๖.

โสณะ อริยสาวกผู้ใดได้สดับเห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในรูป ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในเวทนา ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในสัญญา ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในสังขาร ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในวิญญาน เมื่อเบื่อหน่ายย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัด จิตย่อมหลุดพ้น เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ก็รู้ว่า หลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่า ชาติ สิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้ต่อไป^{๑๑} ท่านโสณะ ท่านได้กำหนดละสังขารเพราะถูกตัณหาวิชชาครอบงำแล้วพิจารณากำหนดละไม่ได้ว่าตนเลิศกว่าเขา ด้อยกว่าเขา ในสังขารนี้

สาระสำคัญในปุตตสูตร พระพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย มารดาบิดาเมื่อเห็นฐานะ ๕ ประการนี้แล จึงปรารถนาบุตรผู้เกิดในตระกูล มารดาบิดาผู้ฉลาดจึงปรารถนาบุตรด้วยหวังว่า บุตรที่เราเลี้ยงแล้วจักเลี้ยงเรา จักช่วยทำกิจของเรา วงศ์ตระกูลจักดำรงอยู่ได้นาน จักปฏิบัติตนให้สมควรแก่การรับทรัพย์มรดก และเมื่อเราทั้งสองตายแล้ว จักทำบุญอุทิศให้ มารดาบิดาผู้ฉลาด เมื่อเห็นฐานะเหล่านี้จึงปรารถนาบุตร เพราะฉะนั้นบุตรผู้เป็นสัตบุรุษ ผู้สงบผู้เป็นกตัญญูตเวทีบุคคล เมื่อระลึกถึงคุณท่านที่ทำได้ต่อเราก่อน จึงเลี้ยงบิดามารดา ช่วยทำกิจของท่าน ดำรงวงศ์ตระกูลสมกับที่ท่านเป็นบุพพการี บุตรผู้มีศรัทธาด้วยศีล ย่อมเป็นที่สรรเสริญ^{๑๒} ด้วยการตอบแทนบิดามารดาด้วยฐานะ ๕ ประการเพื่อเป็นการแสดงออกถึงคุณงามความดีของบุตรต่อบิดามารดาที่ควรกระทำอย่างยิ่ง

สาระสำคัญในมงคลสูตร พระอานนได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าเกี่ยวกับเรื่องบุตร ในมงคลสูตรพระองค์ตรัสว่าการไม่คบคนพาล การคบแต่บัณฑิตการบำรุงบิดามารดา การสงเคราะห์บุตร การสงเคราะห์ภรรยา ความกตัญญู เทวดาและมนุษย์ทำมงคลดังกล่าวมานี้แล้ว ไม่พ่ายแพ้ข้าศึกทั้งปวง ย่อมถึงความสวัสดิในทุทุกสถาน ทั้ง ๓๘ ประการนี้ เป็นมงคลอันสูงสุดของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย.^{๑๓}

^{๑๑} ส.ข. (ไทย) ๑๗/๔๙/๖๘-๗๐.

^{๑๒} อง.ปญจ. (ไทย) ๒๒/๓๙/๖๐-๖๑.

^{๑๓} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๖/๗.